

Rzecz o niezliczonych funkcjach zabawy.

Magdalena Michalina Włodarczak

mgr pedagogiki wczesnoszkolnej i przedszkolnej z terapią pedagogiczną

Zabawa to podstawowy i jakże ważny przejaw aktywności dziecka, jest działaniem heterogenicznym. Odgrywają ważną rolę nie tylko we wczesnym okresie rozwoju dziecka. „*Bawienie się*” (T.Czuba) nie kończy się wraz z pójściem do szkoły. Jest działaniem, które charakterystyczne jest dla młodzieży i dorosłych. Radość zabawy seksualnej jest szczególnym połączeniem dorosłej odpowiedzialności oraz dziecięcej beztroski i fantazji - mówi psychoterapeutka Olga Haller. Choć nie zajmuje już pierwszego miejsca, to nadal pozostaje jedną z wielu aktywności - obok pracy i nauki. Zabawa to kreatywność, przyjemność i co ważne swoboda działań i decyzji.

Pytanie o znaczenie zabawy dla rozwoju dziecka jest w istocie pytaniem o funkcje zabawy.

Według J. Huizinga, zabawa spełnia jedną, ale za to **fundamentalną** funkcję, to znaczy **funkcję kulturalną** „(...) ulepsza życie, uzupełnia je, w tej właśnie mierze jest niezbędna. Niezbędna jako funkcja biologiczna dla poszczególnej osoby i niezbędna dla społeczeństwa z uwagi na zawarty w niej sens, ze względu na swoje znaczenie, na wartość wyrazu i z uwagi na związki duchowe i społeczne, które tworzy: słowem, jako funkcja kulturalna”¹.

W literaturze z zakresu psychologii rozwojowej wieku dziecięcego informacje dotyczące funkcji i znaczenia zabawy: jest **formą uczenia się**, która pozwala na rozwijanie i zdobywanie nowych umiejętności, sprawności i oświadczeń, które w późniejszym okresie są podejmowane świadomie i celowo. W okresie **wczesnego** rozwoju działania te mają charakter **przypadkowy i niezamierzony**. Zabawa ma również spełniać funkcję poznawczą. To w czasie „*bawienia się*” (T.Czuba), dziecko rozwija i doskonali zdobyte informacje, umiejętności, wzbogaca swój potencjał umysłowy. Utrwała przyswojone „*sposoby myślenia i działania*” (W.Okóń).

W czasie zabawy kształtują się uczucia, zarówno te pozytywne jak i te negatywne.

V.Axline, uważa, że w zabawie poprzez działanie „*na niby*” dziecko ma szansę „*testować, próbować*” te sytuacje, które nie są możliwe w „zwykłym” życiu. Działa bez obawy, że zostanie skarcone i ukarane za niewłaściwe zachowanie. Zaspokaja swobodę wyrażania przeżywanych emocji. To również możliwość do uwolnienia nagromadzonych emocji, lęków, złości za które w „*prawdziwym świecie*” często dziecko jest karane.

Aby dziecko prawidłowo się rozwinęło i kształtowało swoje kompetencje emocjonalne **nie należy** karać go za okazywanie złych, „ujemnych” emocji takich jak złość, strach, gniew, itp. Nie można ograniczać ich w demonstracja tych uczuć, ale udzielać pomocy w nazywaniu ich i wspierać w radzeniu sobie z nimi.

W zabawie ujawnia dziecko emocje, z którymi często nie może sobie samo poradzić, Uczucia, które ukrywa przed światem dorosłych, bo uważa je za wstydlive, złe. Dlatego ważna jest umiejętna i dokładna obserwacja tak, aby wychwycić owe problemy, które dziecko przekazuje w formie „zabawowej”.

Tu najpełniej widać jak ważna jest **funkcja korekcyjną, terapeutyczną** zabawy w rozwoju dziecka. V.Axline, zwraca uwagę na rolę zabawy jako środka terapeutycznego, wzbogacającego wiedzę o sobie samym, tzn. poznanie swoich możliwości i ich umiejętna ocena. Dorosły-jako obserwator musi jednak pamiętać o tym, że jakakolwiek ingerencja w „*umowny świat zabawy*” dziecka może doprowadzić do stłumienia, zatajenia przeżywanych emocji. W takiej sytuacji możemy mówić o **antyterapeutycznej** funkcji zabawy.

„*Bawienie się*” (T.Czuba) pełni również **funkcję diagnostyczną**. W trakcie zabawy dziecko komunikuje, często w sposób ukryty, nie wprost o to co je dręczy, co przeżywa, czego doświadcza. Wykorzystywanie elementów „zabawy” w terapii.

Zabawa pełni również **funkcję socjalizacyjną**. W czasie jej trwania jak również podczas jej organizowania, „(...) dziecko uczy się współpracować z innymi, przystosowuje się do określonych norm i zasad, a także kształci cechy, które są przydatne w życiu społecznym jak wytrwałość i cierpliwość”².

Według M.Tyszkowej „Zabawa dziecka ma więc, obok innych form działalności, ważne zadanie kształtujące i może być ujmowana jako czynność poznawcza o swoistym charakterze (...). Zabawa stanowi wyraz tendencji do poznania i przekształcania otaczającej rzeczywistości przedmiotowej i społecznej za pomocą dostępnych dziecku środków i właściwych jego wiekowi form aktywności”³.

E.Hurlock⁴ podzieliła funkcje zabawy przyjmując za kryterium **typ zmian**, jakie pod wpływem zabawy dokonują się u dziecka:

- funkcja **kształcąca** - rozwijającą zmysły, sprawność motoryczną, wzbogacając wiedzę o świecie;
- funkcja **wychowawcza** - uczy przestrzegania norm, reguł i umów postępowania ;
- funkcja **terapeutyczna** (korekcyjna) - pozwala uwolnić się od negatywnych uczuć, napięć, a jednocześnie pozwala poznać różne sposoby wyrażania tych emocji⁵;

¹J.Huizinga, Homo ludens, *Zabawa jako źródło kultury*, Czytelnik, Warszawa 1967 s.22

²M.Przetacznik-Gierowska,G.Makiełło-Jarża, *Psychologia rozwojowa i wychowawcza wieku dziecięcego*, WSiP, Warszawa 1992, s.117-119.

³Tyszkowa, M., *Aktywność i działalność dzieci i młodzieży*, WSiP, Warszawa 1977, 43- 44 i 96.

⁴E. B. Hurlock, *Rozwój dziecka*, PWN, Warszawa, 1985, s.367.

⁵V.Axline, uważa, że nauczyciel powinien umiejętnie rozpoznać, kiedy zabawa zaczyna pełnić funkcję korekcyjną. Jest istotne, gdyż jakakolwiek ingerencja dorosłego musi być przemyślana, aby nie zakłóci procesu uwalniania i projekcji negatywnych uczuć.

- funkcja **projekcyjna** - pozwala dziecku wyrazić „pośrednio” problemy, trudności, jak i również zainteresowania, możliwości słabe i mocne strony rozwoju; dla dorosłego jest to szansa na lepsze poznanie i zrozumienie poszczególnych zachowań dziecka.

E.Hurlock zebrała w całość poglądy różnych psychologów, pedagogów dotyczące wartości zabawy i jej wpływu na rozwój dziecka:

- ułatwia dziecku próbowanie swych możliwości, zdolności „bez pełnej” odpowiedzialności,
- uczy odróżniać rzeczywistość od fikcji,
- wpływa na rozwój fizyczny,
- pozwala poznać i zrozumieć świat,
- pozwala uwolnić energię, często tłumioną przez środowisko.

E.A. Arkin określił funkcje zabawy jako:

- „(...) zaspakajanie istotnych potrzeb rozwojowych dziecka, szczególnie potrzeby poznawania i przekształcania rzeczywistości przez własną aktywność;
- rozszerzanie zakresu orientacji dziecka w różnych obszarach świata przyrody, świata przedmiotów i świata ludzi, dzięki temu dziecko uczy się coraz lepiej rozumieć rzeczywistość, odróżniać ją od fikcji;
- kształtowanie zdolności dziecka do podporządkowania swej aktywności i impulsywności dążeń zewnętrznym wymaganiom (normy, reguły, przepisy, ról, umowy);
- kształtowanie się struktury złożonych form działalności, zdolności do samodzielnego i odpowiedzialnego podejmowania i wykonywania zadań;
- rozwój myślenia przyczynowo- skutkowego;
- doskonalenie różnych funkcji psychomotorycznych;
- szczególnie szybkie uspołecznienie w zabawach zespołowych”⁶.

W.Okoń określił funkcję zabawy jako: zabawa- uczenie się, zabawa-praca, zabawa-aktywność społeczna.

K.Lange mówił o „*uzupełnieniu życia przez zabawę*”. Zakładał, że zabawa pełni funkcję wyrównawczą i uzupełniającą „*braki życia poważnego*”. Jest „*świadomą samoułudą*” chroniącą przed pomieszaniem fikcji z realnością.

Jakże ważna jest również funkcja **katartyczna**, szczególną rolę odgrywa ona w stosunku do (...) jednostek, w których wychowaniu zabawy odgrywały ograniczoną rolę(...), można to zaobserwować często u rozpieszczonych jedynaków i u pewnych typów patologicznych.(...) popadają – oni- łatwo w ostre konflikty z otoczeniem, a przewyciężanie tej postawy buntu przychodzi im z wielką trudnością(...)”⁷. Według H.A.Carra zabawa pełni funkcję „*oczyszczenia*” jednostki z wszelkich aspołeczny, jednocześnie w czasie trwania zabawy zachowania te są sublimowane, zostają „*uszlachetniane*” i przesunięte na inne pozytywne dla jednostki obiekty lub zajęcia.

Tak postrzegana funkcja katartyczna jednostkę chroni przed buntem, a społeczeństwo przed nieobliczalnymi postępkami jednostki. „Według Claparéde’a zabawa nie likwiduje niepożądanych skłonności, lecz tylko wzruszenia”⁸.

Według osiągnięć **współczesnej psychologii** zabawa spełnia następujące funkcje:

- jest szansą na zaspokojenie indywidualnych potrzeb i zainteresowań,
- pomaga wejść w „ prawdziwe” życie społeczne, poznanie rzeczywistości – tzw. „świata dorosłych”, zgodnie z możliwościami rozwojowymi dziecka oraz co ważne zgodne z własnymi potrzebami i zainteresowaniami.

Inny podział funkcji: **przygotowująca do życia** (H.A.Carr, E.Claparéde) mająca na celu rozwoju biologiczny, rozwoju układu nerwowego, rozwój wielostronny; **wyrównawcza**- niezbędna dla dzieci i dorosłych. Natomiast K.Gross mówi o funkcji **podłużnej** zabawy, o jej wpływie na przyszły rozwój? A H.A.Carr o **poprzecznej**, która ma za zadanie natychmiastowe zadowolenie.

Zabawa pełniąca funkcję wstępną (Claparéde) z założenia dostarcza aktualnej przyjemności, jest połączeniem funkcji poprzecznej i podłużnej.

Claparéde podzielił funkcje na: **wstępne** mające na celu kształtowanie, wzrastanie, ćwiczenie, doskonalenie oraz **zastępcze**, będąca odrodzeniem-katharsis, wyrównująca wszelkie braki. Według Eduarda Claparéde „funkcja zabawy polega na daniu osobnikowi możliwości zrealizowania samego siebie, rozwinięcia swej osobowości, pójścia po linii

⁶ A.Brzezińska, *Aktywność zabawowa i jej znaczenie dla rozwoju dziecka w wieku przedszkolnym*, W: A.Brzezińska, M.Burtowy, *Psychopedagogiczne problemy edukacji przedszkolnej*, Wydawnictwo UAM, Poznań 1985, s.86.

⁷ W.Okoń, *Zabawa a rzeczywistość*, WSiP, Warszawa 1987, s.71-72.

⁸ Cyt za: W.Okoń, *Zabawa a rzeczywistość*, WSiP, Warszawa 1987, s.71.

największego swojego zainteresowania, w tych wypadkach, gdy tego nie można dokonać za pośrednictwem zajęć poważnych. Zabawa jest więc namiastką, zastępstwem działalności poważnej”⁹.

Zabawa nie tylko ma zasadniczy udział we wszystkich sferach aktywności *Homo sapiens*, nie kończy się wraz z zakończeniem okresu dzieciństwa. Wystarczy uważniejsza obserwacja świata zwierząt, aby dostrzec, że zamiłowanie do zabawy nie jest również obce zwierzętom (widok szympansy „bawiącego” się bananem, czy delfina odbijanego piłką nie powinno dziwić nikogo). „Etiolodzy i psychologowie zastanawiają się nad przyczynami zabawy: jak wytłumaczyć fakt trwonienia energii na aktywność, z której w zasadzie nic nie wynika? Wiele wyjaśnień tego fenomenu zakłada, że zabawa ma w gruncie rzeczy znaczenie funkcjonalne, łącząc przyjemność odczuwaną z tej aktywności z potrzebami eksplorowania otoczenia i zaspokajania ciekawości. Tak rozumiana zabawa pełni więc zupełnie poważną rolę: pozwala danemu osobnikowi lepiej poznać swoje możliwości oraz otoczenie, a to może w przyszłości decydować o przetrwaniu danego osobnika i całego gatunku”.¹⁰

Dzięki zabawie i w trakcie jej trwania kształtują się u dziecka niezliczone możliwości i zdolności do działań zamierzonych, intencjonalnych w różnych sferach jego aktywności, dotyczy to zarówno działań w świecie ludzi, jaki i w świecie przedmiotów.

Bibliografia:

- Brzezińska A., *Aktywność zabawowa i jej znaczenie dla rozwoju dziecka w wieku przedszkolnym*, W: Brzezińska A., Burtowy M., *Psychopedagogiczne problemy edukacji przedszkolnej*, Wydawnictwo UAM, Poznań 1985.
- Dymara B., *Zabawa i dziecko. Sens. Radość. Pożytek.*, „Bliżej Przedszkola”, 2011 nr 2.
- Huizing J., *Homo ludens. Zabawa jako źródło kultury*, Czytelnik, Warszawa 1967.
- Hurlock E.B., *Rozwój dziecka*, PWN, Warszawa, 1985.
- P.Kurczak, M.Kaczmarek, *Co zrobić, żeby praca była przyjemnością? Poprawki w napędzie*, „Polityka”.
- Okoń W., *Zabawa a rzeczywistość*, WSiP, Warszawa 1987.
- Przetacznik-Gierowska M., Makiełło-Jarża, G., *Psychologia rozwojowa i wychowawcza wieku dziecięcego*, WSiP, Warszawa 1992.
- Przetacznikowa M., Włodarski Z., *Psychologia wychowawcza*, PWN, Warszawa 1986.
- Tyszkowa, M., *Aktywność i działalność dzieci i młodzieży*, WSiP, Warszawa 1977
- Tyszkowa M., *Rola zabawy w rozwoju psychiki dziecka*, „Wychowanie w Przedszkolu”, nr 2-3 1990.
- Żebrowska M., *Psychologia rozwojowa dzieci i młodzieży*, PWN, Warszawa 1980.

---

⁹ cyt. za W.Okoń, *Zabawa a rzeczywistość*, E.Claparède, *Psychologia dziecka i pedagogika eksperymentalna*, Warszawa 1927, s.509

¹⁰ P.Kurczak, M.Kaczmarek, *Co zrobić, żeby praca była przyjemnością? Poprawki w napędzie*, „Polityka”, dostęp online, 01.08.2011 r., <http://www.polityka.pl/psychologia/poradnikpsychologiczny/237299,1,co-zrobic-zeby-praca-byla-przyjemnoscia.read#ixzz1To1yYKtT>